

JOLANTA PACIAN, ANNA PACIAN

Uniwersytet Medyczny w Lublinie

ZWALCZANIE PRZESTĘPSTWA PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY

I. WSTĘP

Przestępstwo prania brudnych pieniędzy związane jest ściśle z korupcją funkcjonariuszy publicznych. Może je popełnić każdy funkcjonariusz publiczny, który wykorzystując swoją pozycję oraz wiedzę poprzez dokonanie manewrów wprowadza do obrotu finansowego pieniądze pochodzące z działań przestępnych. Środki pieniężne występujące w obrocie wespół z „wypranymi pieniędzmi” niejednokrotnie są trudne do wykrycia i mogą być podstawą dalszych przestępstw. Dochody czerpane z obrotu pieniędzmi uzyskanymi w sposób nielegalny mogą być wykorzystane do dokonania transakcji legalnych i w ten sposób stają się jeszcze bardziej zakamuflowane¹. Funkcjonariusze publiczni, którzy biorą udział w przestępstwie prania pieniędzy, nie tylko dopuszczają się przestępstwa z art. 299 k.k., ale również łamią zasady etyki, którymi powinni się kierować.

Angielski zwrot money laundering – oznacza pranie pieniędzy. Na stałe zakorzenił się w Stanach Zjednoczonych w czasach prohibicji. Wówczas to dochody pochodzące z nielegalnego obrotu alkoholem,

¹ J. BOJARSKI, *Przepisy polskiego prawa dotyczące odpowiedzialności pracowników instytucji finansowych za pranie pieniędzy* [w:] *Przestępczość gospodarcza z perspektywy Polski i Unii Europejskiej. Materiały konferencyjne, Mikołajki 26-28.09.2002 r.*, red. A. ADAMSKI, Toruń 2003, s. 629.

wykorzystywane były przez mafie poprzez włączenie do utargów sieci niektórych sklepów i zakładów usługowych, które znane były z nierejestrowanego obrotu gotówkowego. Dopiero w latach 70-tych pojęcie to w związku z aferą Watergate zaczęło być powszechnie używane, jednak w znaczeniu prawnym pojawiło się po raz pierwszy w 1982 r. w sprawie *Unitek States v. \$ 4,255,625.39*².

Działalność organów wymiaru sprawiedliwości zmierza do zwalczania korzyści, jakie odnoszą sprawcy przestępstw prania brudnych pieniędzy. Korzyści te są powielane przez wykorzystanie środków pochodzących z przestępstw do prowadzenia legalnych interesów. Tym samym brudne pieniądze wprowadzane są do obiegu, a nielegalne transakcje pozostają nieujawnione i trudne do zidentyfikowania. Dochody z nielegalnej działalności są wielokrotnością poczynionych nakładów. Są one osiągane zarówno w sposób bezpośredni jak i pośredni. Pierwszym jest korumpowanie funkcjonariuszy publicznych celem wyjednania sobie ich przychylności, mogącej w przyszłości zaowocować naginaniem prawa dla załatwienia interesów, drugim natomiast inwestowanie w legalne przedsięwzięcia. Związek z tezą pracy ma sposób bezpośredni. Korupcja funkcjonariuszy publicznych wykorzystywanych do popełnienia przestępstwa prania brudnych pieniędzy, stanowi poważne zagrożenie dla dobra publicznego³. Skorumpowany funkcjonariusz podwójnie szkodzi interesom publicznym. Po pierwsze dlatego, że łamiąc przepisy prawa, pozwala na wprowadzenie do obiegu brudnych pieniędzy, po drugie dlatego, że godząc się na nielegalne działania, utrudnia wykrycie przestępstwa prania brudnych pieniędzy wykorzystywanych w legalnych transakcjach. To z kolei prowadzi do tego, że system prawny zostaje osłabiony i narażony na niebezpieczeństwo legalizowania naruszeń prawa.

Wszystkie państwa zmierzają do utrzymania kontroli nad ściganiem przestępstwa prania brudnych pieniędzy ze względu na instrumenty,

² W. C. GILMORE, D. MONEY, *The evolution of money laundreing coutermeasures. Council of Europe*, 1995, s. 23.

³ R. STEFAŃSKI, *Przestępstwo „prania pieniędzy” w polskim prawie karnym. Problemy nauk penalnych*. [w:] *Prace ofiarowane Pani Profesor Oktawii Górniok*, Katowice 1996, s. 415.

które są częścią programu zmagania się z tym zjawiskiem. Zakresem kontroli organy państwowe obejmują gospodarkę finansową. Techniki wykorzystywane przez przestępców przy przestępstwie prania brudnych pieniędzy powielane są do zatajenia dochodów, wprawdzie pochodzących z legalnych źródeł, ale nie ujawnionych. Dlatego też organy państwowe często weryfikują działalność instytucji finansowych objętych tajemnicą bankową. Bywają takie sytuacje, w których ta ingerencja jest daleko posunięta. I tutaj pojawia się konflikt. Z jednej strony polityka realizowana przez państwo chroni przed szerszeniem się przestępstwa „prania brudnych pieniędzy”, z drugiej natomiast ogranicza wolność poszczególnych obywateli, którzy w państwie prawa zazwyczaj czuć się jak w państwie policyjnym.

II. PRZECIWDZIAŁANIE PRANIU BRUDNYCH PIENIĘDZY NA GRUNCIE REGULACJI PRAWNYCH

Jest kilka powodów, dla których spenalizowano przestępstwo prania brudnych pieniędzy. Jednym z nich jest niebezpieczeństwo wprowadzenia do obrotu finansowego tzw. „brudnego kapitału”. Zgodnie z doniesieniami FATF z 08 czerwca 1987 r., najwięcej dochodów przeznaczonych do prania pieniędzy pochodzi między innymi z wymuszeń, zorganizowanej prostytucji, kradzieży, w tym kradzieży samochodów, przemytu alkoholu, tytoniu, broni oraz narkotyków, przestępstwa „białych kołnierzyków”, tj. zagarnięcia mienia i środków państwowych, afer gospodarczych, oszustw kredytowych, podatkowych, wyłudzeń zwrotów podatkowych, przestępstw przeciwko akcyzie i podatkowi VAT⁴. Drugim są zobowiązania, które obciążają Polskę ze względu na integrację z Unią Europejską. O nich mówi między innymi art. 85 układu o stowarzyszeniu Polski ze Wspólnotami Europejskimi. „Strony są zgodne co do potrzeby podjęcia wszelkich wysiłków i współpracy w celu zapobiegania wykorzystywaniu instytucji finansowych do legalizacji dochodów pochodzących z działalności przestępczej

⁴ R. ZAKRZEWSKI, W. JASIŃSKI, *Zwalczanie prania brudnych pieniędzy w świetle ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, «Prawo Bankowe» 1995 nr 1, s. 113-119.

w ogóle, a z przestępstw związanych z narkotykami w szczególności. Współpraca w tej dziedzinie obejmować będzie pomoc techniczną i administracyjną w celu stworzenia odpowiednich norm skierowanych przeciwko praktykom „prania pieniędzy”, równoważnych do tych jakie zostały przyjęte we Wspólnotach”.

Również omawianej kwestii dotyczą Zalecenia Rady Europy z 10 czerwca 1991 r. w sprawie wykorzystania systemu finansowego do prania pieniędzy, a także Konwencja Rady Europy z 08 listopada 1990 r. w sprawie prania dochodów pochodzących z przestępstwa, ich ujawniania, zajmowania i konfiskaty, której Unia Europejska jest stroną.

Kwestie prawne dotyczące prania brudnych pieniędzy regulował do 1997 r. art. 5 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego z 12 października 1994 r.⁵ Obecnie po wejściu w życie kodeksu karnego z 06 czerwca 1997 r., funkcję art. 5 wyżej wymienionej ustawy, przejął art. 299 k.k. Naczelną rolą art. 299 k.k. jest stanie na straży zasad uczciwego obrotu gospodarczego i niedopuszczenie do sytuacji, w której do obrotu gospodarczego zostałyby wprowadzone brudne pieniądze. Art. 299 § 1 k.k. brzmi: „Kto środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego, przyjmuje, przekazuje lub wywozi za granicę, pomaga do przenoszenia ich własności lub posiadania albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie albo orzeczenie przepadku, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”. Katalog działań przestępnych zawartych w art. 299 § 1 k.k. jest niewątpliwie otwarty. Świadczy o tym zwrot „albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępczego pochodzenia”. To pozwala na zakwalifikowanie szeregu czynności o charakterze przestępczym do art. 299 § 1 k.k. Według O. Górniok, druga funkcja powyższego artykułu polega na tym, że przy analizowaniu zachowań

⁵ P. KARDAS, J. MAJEWSKI, W. WRÓBEL, *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995, s 13.

polegających na przyjmowaniu, wywożeniu za granicę, pomocy, przenoszeniu, podejmowaniu innych czynności można stwierdzić udaremnienie lub utrudnienie uzyskania zawartych w tym przepisie efektów⁶.

Przedmiot przestępstwa określonego w art. 299 § 1 k.k. stanowią środki płatnicze, papiery wartościowe, lub inne wartości dewizowe, prawa majątkowe, mienie ruchome lub nieruchome. Zakres przestępstw wchodzących w skład art. 299 § 1 k.k. jest dość szeroki. Wskazuje to na dość liczny krąg podmiotów mogących być potencjalnymi przestępcami. Sprawcą przestępstwa nie może być jednak sprawca przestępstwa pierwotnego. To jest jedna z różnic w stosunku do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego. Takie rozwiązanie w pełni akceptują komentatorzy kodeksu (O. Górniok, W. Wróbel, J. Wojciechowski)⁷. Inny pogląd prezentuje W. Jasiński⁸. Jego zdaniem „takie rozwiązanie związane jest z ratio legis art. 299 § 1 k.k., które określić można jako konieczność poddania karalności zachowania, przybierającego postać różnych form pomocnictwa sprawcom w generowaniu i legalizowaniu wartości majątkowych, pochodzących z przestępstw przez nich popełnionych”. Tego poglądu nie podzielają również K. Buczkowski, M. Wojtaszek⁹. Według tych autorów posiadacz pierwotny środków pieniężnych, odpowiadający za zorganizowanie przestępstwa prania brudnych pieniędzy, nie poniesie odpowiedzialności karnej, pomimo tego, że sam zainicjował całe przedsięwzięcie. Być może takie rozwiązanie jak przypuszczają dalej autorzy, leżało u podstaw przekonania aby przepisem art. 299 § 1 k.k. objąć jak najszerszą grupę przestępców, a w konsekwencji pominięto osobę odpowiedzialną za powstanie przestępstwa.

Art. 299 § 2 k.k. stanowi: „karze określonej w § 1 podlega, kto będąc pracownikiem banku, instytucji finansowej lub kredytowej albo

⁶ O. GÓRNIOK, *Prawo karne gospodarcze. Komentarz*, Toruń 1997, s. 39.

⁷ J. WOJCIECHOWSKI, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997, s. 526.

⁸ W. JASIŃSKI, *Pranie brudnych pieniędzy*, Warszawa 1999, s. 28.

⁹ K. BUCZKOWSKI, M. WOJTASZEK, *Pranie pieniędzy*, Warszawa 2001, s. 169.; B. KOLASIŃSKI, *Przeciwdziałanie „praniu brudnych pieniędzy”*, «Prokurator» 2002 nr 1, s. 72-78.

innego podmiotu, na którym z mocy przepisów prawa ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji, przyjmuje w gotówce, wbrew przepisom, pieniądze lub inne wartości dewizowe, dokonuje ich transferu lub konwersji albo przyjmuje je w innych okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że stanowią one przedmiot czynu określonego w § 1, albo świadczy inne usługi mające ukryć ich przestępne pochodzenie lub usługi w zabezpieczeniu przed zajęciem”. Przedmiot czynu stanowią pieniądze lub wartości dewizowe występujące w formie gotówkowej. Strona przedmiotowa przestępstwa polega na zachowaniu sprawcy objawiającym się w przyjęciu łąpówki, pieniędzy lub wartości dewizowych, dokonaniu ich transferu, konwersji lub przyjęciu ich w sytuacji wskazującej na ich przestępny charakter, świadczeniu usług zarówno zabezpieczających przed zajęciem jak i zatajających ich przestępcze pochodzenie.

Podmiotem przestępstwa określonego w § 2 art. 299 k.k. może być tylko ściśle określony podmiot, tj. będący pracownikiem banku, instytucji finansowej lub kredytowej lub innego podmiotu, na którym na podstawie przepisów prawa ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji. Ma to istotne znaczenie ze względu na charakter przestępstwa. Jak z powyższego wynika, podmiot przestępstwa nie został oznaczony dość precyzyjnie. Ustawodawca określił podmiot ogólnie, pozostawiając szerokie pole manewru. Przestępstwo to ma charakter formalny, realizuje się poprzez powzięcie czynności wymienionych w art. § 2 art. 299 k.k. Może być popełnione tylko z winy umyślnej, w obydwu jej postaciach.

Art. 299 § 5 k.k.: „jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w §1 lub § 2, działając w porozumieniu z innymi osobami, podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat”.

Art. 299 § 6 k.k.: „karze określonej w § 5 podlega sprawca, jeżeli dopuszczając się czynu określonego w § 1 lub 2, osiąga znaczną korzyść majątkową”. W § 5 i 6 ustawodawca wprowadził kwalifikowane typy przestępstw. Do zaistnienia jednak przestępstwa określonego w § 6 wymagane są dwa warunki. Po pierwsze musi zostać osiągnięta znaczna korzyść majątkowa z § 1 i 2 art. 299 k.k. Po drugie znaczna

korzyść majątkowa powinna przejawiać się w wartości mienia i szkodzie majątkowej.

Art. 299 § 7 k.k.: „w razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2, sąd orzeka przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa, a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy. Przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli przedmiot, korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi”. W powyższym § ustawodawca zawarł obowiązek orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy¹⁰. Składają się na ten obowiązek zarówno przedmioty pochodzące bezpośrednio jak i pośrednio z przestępstwa. Zatem unormowanie zawarte w § 7 art. 299 k.k. jest szersze od zawartego w § 4 w związku z art. 39 pkt 4 k.k, który traktuje jedynie o przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa¹¹.

Art. 299 § 8 k.k.: „nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1-4 „kto dobrowolnie ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia, jeżeli zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa; jeżeli sprawca czynił starania zmierzające do ujawnienia tych informacji i okoliczności, sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenia kary”. Mamy tutaj do czynienia ze zwolnieniem z odpowiedzialności karnej osoby, która dobrowolnie ujawnia informacje oraz okoliczności związane z osobami, które popełniły przestępstwo. Zastosowanie jednak § 8 art. 299 k.k. uzależnione jest od tego aby postępowanie tej osoby zapobiegło popełnieniu innego przestępstwa. Takie działanie sprawcy musi mieć miejsce na każdym etapie postępowania.

Według J. Wojciechowskiego pojęcie osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa obejmuje zarówno współników sprawcy jak

¹⁰ J. BOJARSKI, *Przestępstwa gospodarcze związane z działalnością banków*, Toruń 2001, s. 70.

¹¹ O. GÓRNIOK, *op. cit.*, s. 52.

i uczestników przestępstwa¹². O zwolnieniu od odpowiedzialności karnej zależy to czy ujawnione informacje i okoliczności zapobiegły popełnieniu przestępstwa. O zastosowaniu nadzwyczajnego złagodzenia kary decyduje fakt, że sprawca zmierzał do ujawnienia informacji. Według O. Górniok w grę może wchodzić reprezentowanie przez sprawcę gotowości do współdziałania z organami ścigania w dotarciu do tych informacji¹³.

III. ROLA I ZADANIA GIIF W PRZECIWDZIAŁANIU POPEŁNIENIA PRZESTĘPSTWA PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY

Kwestie prania brudnych pieniędzy reguluje również ustawa z 16.11.2000r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł¹⁴. Ustawa ta wzorem krajów Unii Europejskiej oraz USA wprowadza nowe regulacje prawne mające służyć zapobieganiu przestępstwa prania brudnych pieniędzy. Wprowadza nowy organ finansowy w osobie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej, nakłada nowe obowiązki na instytucje finansowe i przewiduje wiele sankcji karnych za naruszenie jej postanowień. Zakres przedmiotowy ustawy dotyczy środków finansowych lub wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych źródeł, czyli z działalności przestępczej jak i z nieujawnionych źródeł, tzw. szarej strefy czyli z działalności z tytułu, której prowadzące ją podmioty nie zapłaciły podatków. Z kolei zakres podmiotowy ustawy jest bardzo szeroki. Dotyczy bowiem wszystkich podmiotów, w tym osób fizycznych, związanych z obrotem finansowym. Rozciąga się od banków, poprzez Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A., zakłady ubezpieczeń, fundusze inwestycyjne, powszechne towarzystwa emerytalne, Poczta Polską, notariuszy, przedsiębiorstwa leasingowe i factoringowe, podmioty prowadzące działalność w zakresie gier losowych, zakładów wza-

¹² J. WOJCIECHOWSKI, *op. cit.*, s. 527.

¹³ O. GÓRNIOK, *op. cit.*, s. 53.

¹⁴ Dz. U. Nr 116, poz. 1216 ze zm.

jemnych i gier na automatach, rezydentów prowadzących działalność kantorową po przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie pośrednictwa w obrocie nieruchomościami. Tak obszerny krąg podmiotów zobowiązanych do informowania o zawieranych transakcjach, świadczy o daleko idących zamierzeniach ustawodawcy co do możliwości wprowadzania do obrotu środków pochodzących z nielegalnych źródeł. Ustawa wnosi także do polskiej rzeczywistości postanowienia Dyrektywy Rad Wspólnot Europejskich z 10.06.91r. w sprawie ochrony systemu finansowego przed wykorzystaniem go do celów prania pieniędzy oraz Konwencji Wiedeńskiej z 19.12.88r. o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi oraz substancjami psychotropowymi. Często bywa określana jako ambitna oraz jako produkt typowego państwa policyjnego. Takie miano nosi z powodu wprowadzenia nowego organu policyjnego, nakazu rejestracji niewinnych osób, zabraniań informowania klientów o podejrzeniu ich o „pranie brudnych pieniędzy”.

Naczelnym zadaniem Głównego Inspektora Informacji Finansowej jest analizowanie informacji dotyczących osób podejrzanych o wprowadzenie do obrotu finansowego środków pochodzących z przestępstw¹⁵. Do innych zadań GIIF¹⁶ należy: 1/ badanie przebiegu transakcji, o których został poinformowany na zasadach określonych w ustawie, 2/ inicjowanie procedury wstrzymania transakcji w sytuacji, gdy zachodzi podejrzenie, że ich przedmiotem są wartości majątkowe pochodzące z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł, 3/ opracowywanie i przekazywanie uprawnionym organom dokumentów wskazujących na podejrzenie popełnienia przestępstwa, 4/ inicjowanie i podejmowanie innych działań obejmujących przeciwdziałanie wykorzystaniu polskiego obrotu finansowego do legalizacji dochodów pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł, 5/ sprawowanie kontroli nad przestrzeganiem przepisów.

¹⁵ J. W. WÓJCIK, *Kryminologiczna ocena transakcji w procesie prania pieniędzy*, Warszawa 2001, s. 426.

¹⁶ J. UCZKIEWICZ, *Realizacja zadań ustawowych Generalneg Inspektora Informacji Finansowej w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy*, [w:] *Przestępczość gospodarcza*, cit., s. 303.

Badanie przebiegu transakcji ma na celu stworzenie jak największej bazy danych o transakcjach dokonywanych w obrocie gospodarczym. To z kolei ma służyć dokonywaniu różnego rodzaju analiz, śledzenia przepływu środków finansowych między podmiotami. Odciąża również instytucje obowiązane do składania doniesień do prokuratury na swoich klientów. Możliwość wstrzymania transakcji przez GIIF skutkuje powiadomieniem właściwego miejscowo prokuratora o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Celem wprowadzenia wstrzymania transakcji lub blokady rachunku jest przyznanie narzędzi organom ścigania, które mają umożliwić im faktyczne pozbawienie przestępców korzyści oraz zastosowanie sankcji przewidzianej w art. 299 ust. 7 k.k., czyli przepadku środków pochodzących z przestępstwa. Jej założeniem jest również uniemożliwienie wprowadzenia do obrotu nielegalnych środków, zamrożenie tych środków i niedopuszczenie przekazania ich za granicę.

Przez wstrzymanie transakcji należy rozumieć czasowe uniemożliwienie dysponowania i korzystania z wartości majątkowych, które przejawia się w niemożności dokonania określonej transakcji przez instytucję obowiązaną. Natomiast blokada rachunku oznacza uniemożliwienie dysponowania i korzystania ze wszystkich wartości majątkowych, jakie znajdują się na rachunku. Funkcjonowanie tej instytucji uzależnione będzie od fachowości GIIF oraz prokuratorów. W przypadku podjęcia błędnej decyzji, odpowiedzialność będzie ponosić Skarb Państwa¹⁷. Wszystkie dane, z wyjątkiem tych objętych tajemnicą, określone ustawą są przekazywane GIIF. Inicjowanie i podejmowanie działań ma charakter działalności dydaktyczno-prewencyjnej. Jej centralnym punktem są inicjatywy legislacyjne, które wiążą się z przygotowaniem istotnych regulacji dostosowujących nasz system przeciwdziałania do przyszłej sytuacji. GIIF posiada także kompetencje do przeprowadzenia kontroli. W sytuacji wykrycia uchybień mniejszej wagi niż tych rodzących odpowiedzialność karną, GIIF zo-

¹⁷ S. NIEMIERKA, *Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy w bankach oraz aspekty prawne wraz z tekstem i omówieniem ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł*, Warszawa 2001, s. 103.

bowiązany jest zgodnie z art. 27 ust. 1 ustawy do przekazania swoich zastrzeżeń organom nadzorczym nad instytucjami obowiązany oraz organowi powołanemu do ścigania przestępstw lub wykroczeń, w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia. Problem pojawia się w przypadku firm leasingowych, które nie mają żadnej instytucji nadzorczej. Tak więc na przykład w sytuacji braku ustalenia wewnętrznej procedury zapobiegającej wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych źródeł, określającej sposób realizacji obowiązku rejestracji, GIIF nie posiada żadnych kompetencji aby zapobiec takim działaniom. Jest to ewidentne przeoczenie ustawodawcy, które może rodzić poważne konsekwencje. Oprócz funkcji wczesnego wykrywania przestępstwa prania brudnych pieniędzy GIIF ostrzega przed podjęciem transakcji podejrzanych oraz ułatwia koordynację przepływu informacji pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w zwalczanie prania pieniędzy. W gestii GIIF leży także kompetencja do dokonywania kontroli pod kątem przestrzegania przez instytucje obowiązane zasad przeciwdziałania procederowi, a także pozyskiwanie informacji z zagranicy, a szczególnie współpraca z FATF i Grupą Egmont. Członkostwo w Grupie Egmont daje możliwość dostępu do danych i wymiany informacji pochodzących z 69 państw, dostęp do instrumentów szkoleniowych, inicjatyw legislacyjnych, wspierania jakości działania¹⁸. GIIF działa w ramach współpracy ze specjalnie wyodrębnioną jednostką w Ministerstwie Finansów, w skład której wchodzi między innymi pracownicy i funkcjonariusze UOP oraz z jednostek podległych lub nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Wysokie kompetencje osób współpracujących z GIIF są dowodem na profesjonalizm działań podejmowanych przez ów organ administracji państwowej.

Dokonując analizy systemu walki z praniem brudnych pieniędzy można wyróżnić kilka jego segmentów¹⁹. Pierwszy stanowią normy

¹⁸ J. BOJARSKI, *Przepisy polskiego prawa karnego dotyczące odpowiedzialności pracowników*, cit., s. 209.

¹⁹ W. JASIŃSKI, *Nowe rozwiązania prawne w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy*, «PUG» 2002 nr 4, s. 11-12; M. PRENGEL, *Pranie pieniędzy-formy i zagrożenia społeczne* «RPEiS» 62.3/2000, s. 73.

prudencyjne, które obejmują swoim zakresem identyfikację klientów, rejestrację transakcji powyżej 15.000,00 EURO oraz przechowywanie danych w ramach obowiązku przeciwdziałania praniu pieniędzy. Na drugi segment składa się współpraca instytucji finansowych z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości. Trzeci segment zaś stanowią przepisy karne oraz uprawnienia organów ścigania. Istotną rolę odgrywa instytucja świadka anonimowego czy koronnego, klauzula niekaralności za pranie pieniędzy oraz uprawnienia organów w ramach tzw. aktywnego podejścia w walce ze zorganizowaną przestępczością. Czwarty segment stanowią środki przejmowane na własność państwa, korzyści uzyskiwane przez „piorących pieniądze”, a tym samym instrumenty uniemożliwiające sprawcom korzystanie z owoców przestępstwa.

IV. SANKCJE KARNE, A „PRZESTĘPSTWO PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY”

Ustawa wprowadza wysokie sankcje karne za nienależyte respektowanie przepisów prawnych przez podmioty zobowiązane do gromadzenia i przekazywania informacji do GIIF w zakresie przeciwdziałania „praniu brudnych pieniędzy”. Mają one na celu uszczelnienie sytemu przepływu informacji między podmiotami zaangażowanymi, a odpowiedzialnymi za czynności ustawowe oraz ochronę realizacji obowiązków warunkujących ten przepływ. Pierwszą sankcją zawiera art. 35 ust. 1 omawianej ustawy. Ustawodawca przewiduje ją w sytuacji niedopełnienia obowiązków ustawowych dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy. Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności do 3 lat. Polega na niedopełnieniu obowiązku w zakresie: 1/ rejestracji transakcji lub przechowywania rejestrów transakcji, 2/ identyfikacji klienta zgodnie z procedurami wewnętrznymi lub przechowywania informacji objętych identyfikacją, 3/ zawiadomienia GIIF o transakcji lub o prowadzeniu rachunku na rzecz podmiotu mającego związek z finansowaniem terroryzmu, 4/ wstrzymania transakcji lub blokady rachunku, 5/ wprowadzenia wewnętrznej procedury, o której mowa w art. 10a ust. 1, 6) wyznaczenia osoby odpowiedzialnej zgodnie z art. 10b. Obarczenie karą pozbawienia wolności

do lat 3 podmiotu zobowiązanego za niewywiązanie się z nałożonego przez ustawę na niego obowiązku, ma na celu zapobieganie powstawaniu sytuacji, w których dochodziłoby do lekceważenia obowiązku rejestracji poprzez świadome lub nieświadome działania na korzyść osób dopuszczających się przestępstwa prania brudnych pieniędzy. W. Jasiński stwierdza, że „przepis art. 35 ust. 1 jest w pkt 1 i 2 przepisem szczególnym do art. 299 § 2 k.k., gdyż dla bytu tych przestępstw, nie ma znaczenia pochodzenie środków będących przedmiotem transakcji, w stosunku do których niespełniony został obowiązek”²⁰.

Niemniej jednak podkreślić trzeba, że pochodzenie środków będących przedmiotem transakcji nie należy do ustawowych znamion ani wspomnianych przestępstw z art. 35, ani art. 299 § 2, poza ostatnią częścią przepisu – świadczy inne usługi mające ukryć ich przestępne pochodzenie. W przeciwnym wypadku art. 35 okazałby się zbędny, gdyż kara przewidziana w art. 299 § 2 k.k. za przyjmowanie wbrew przepisom pieniędzy i wartości majątkowych rozumianych jako dokonanie transakcji bez zarejestrowania jest surowsza i sankcja zawsze powinna być wymierzana na podstawie przepisu surowszego.

Identyczną sankcję przewiduje art. 35 ust. 2 ustawy za umyślne ujawnienie informacji osobom nieuprawnionym, które polega na chęci osiągnięcia określonego celu i sterowania swoim zachowaniem oraz na zamiarze jego popełnienia²¹. W grę wchodzi nie tylko ujawnienie informacji zgromadzonych przez instytucję osobom nieuprawnionym lub osobom, których transakcja dotyczy, ale także wykorzystanie informacji w inny sposób niezgodny z ustawą. Zgodnie z art. 11 omawianej ustawy jedynym podmiotem uprawnionym do gromadzenia informacji jest Główny Inspektor Informacji Finansowej i to właśnie on przekazuje informacje organom ścigania, nadzoru i kontroli. Wyjątek stanowi sytuacja, w której instytucja obowiązana musi przekazać informację na pisemne żądanie prokuratora w toku prowadzenia czynności sprawdzających, ale po wcześniejszym zawiadomieniu o popełnieniu prze-

²⁰ W. JASIŃSKI, *Nowe rozwiązania*, cit., s. 10.

²¹ A. KANIA, *Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] *Przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy*, red. S. NIEMIERKA. WARSZAWA 2001, s. 190.

stępstwa. Uczynienie GIIF jedynym dysponentem uprawnionym do ujawnienia informacji dotyczących transakcji powyżej 15.000 EURO oraz transakcji podejrzanych ma na celu ochronę wszelkich informacji związanych z działaniami przeciwdziałającymi praniu brudnych pieniędzy. Ponadto na GIIF ciąży obowiązek niezwłocznego zawiadomienia prokuratora o popełnieniu jakiegokolwiek przestępstwa, o którym mowa w rozdziale 8 ustawy. Zgodnie z art. 304 § 2 kpk jest to prawny obowiązek. Powstaje on w sytuacji gdy GIIF powźmie przekonanie o popełnieniu przestępstwa, to znaczy wówczas gdy będzie posiadał dowody. Jednym z dowodów może być protokół z dokonanej kontroli przez kontrolerów GIIF.

Trzecią sankcję przewiduje art. 35 ust. 3 ustawy za nieumyślne niedopełnienie obowiązków lub ujawnienie informacji osobom nieuprawnionym. W przypadku popełnienia tego przestępstwa sprawca podlega karze grzywny. Nieumyślność to niezachowanie należytej ostrożności²². Sprawca bezpodstawnie przypuszcza oraz nie przewiduje skutków podjętych działań, chociaż mógł i powinien je przewidzieć. Element obiektywny nieumyślności przejawia się w niedopełnieniu obowiązku przestrzegania zasad ostrożnego postępowania zaś subiektywny w naruszeniu nałożonego przez ustawę obowiązku ostrożnego postępowania. Ocena nieumyślnego niedopełnienia obowiązków rozpatrywana powinna być na płaszczyźnie zarówno ogólnych zasad obejmujących zakres wiedzy, wykształcenie, zdolności oraz przytomność umysłu w chwili czynu, jak i wewnętrznych zasad zawartych w programie instytucji obowiązanej. Każdy indywidualnie powinien zdawać sobie sprawę z tego, kiedy zachodzi niedbalstwo czy lekkomyślność. Przezorność i duża doza odpowiedzialności osób uprawnionych do przekazywania informacji do GIIF, stanowi gwarancję należytej ochrony danych, będących przedmiotem transakcji.

Czwartą sankcję w postaci kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat ustawodawca przewiduje w art. 36 ustawy za odmowę przekazywania dokumentów, przekazywanie nieprawdziwych danych oraz zatajenie danych przed GIIF. Dotyczy ona wszystkich podmio-

²² J.W. WÓJCIK, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, Kraków 2004, s. 247.

tów uprawnionych, które ukrywają bądź przekazują niepełne dane Głównemu Inspektorowi Informacji Finansowej. Można na przykładzie tego artykułu rozpatrywać dwa stany faktyczne. Pierwszy ma miejsce gdy podmiot uprawniony do przekazywania danych do GIIF odmawia udostępnienia dokumentów dotyczących transakcji, drugi gdy zataja prawdziwe dane bądź przekazuje nieprawdziwe dane. Przekazywanie nieprawdziwych danych może przejawiać się w dwóch formach²³. Pierwsza polega na występowaniu braków lub przekłamaniach w zarejestrowanych danych. To skutkuje utrudnieniem w dotarciu do klienta lub osoby działającej w jego imieniu w celach przesłuchania przez właściwy organ. Druga forma polega na przekłamaniach w dowodach księgowych, historii rachunku bankowego, umowy otwarcia rachunku. Zarówno art. 14 i art. 15 ustawy nakładają na organy kontroli skarbowej, podatkowej, celnej, organy administracji państwowej i samorządowej, Prokuraturę, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne oraz jednostki podległe ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych i przez niego nadzorowane obowiązek współpracy z GIIF. Działania przejawiające się w utrudnianiu dostępu do dokumentów jak i w podawaniu stanu niezgodnego z rzeczywistością, sprzyjają przestępstwu prania brudnych pieniędzy i dlatego powinny być bardzo rygorystycznie zwalczane.

Piątą sankcją za przestępstwo skutkowe z art. 35 ust. 1 i 2 oraz z art. 36 polegające na wyrządzeniu znacznej szkody wprowadza art. 37 ustawy. Sprawca dopuszczający się tego przestępstwa podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat. Termin „znaczna szkoda” zastąpił termin „istotna szkoda”, który nie był znany na gruncie Kodeksu karnego²⁴. Kodeks karny w art. 115 § 7 określa, że znaczną szkodę stanowi szkoda, której wartość w chwili popełnienia czynu stanowi dwustukrotną wysokość najniższego miesięcznego wynagrodzenia. Tak wysoka górna granica zagrożenia karą ma niejako nakłaniać instytucje zobowiązane do poważnego traktowania spoczywającego na nich obowiązku.

²³ J. WÓJCIK, *Kryminologiczna ocena tranzakcji*, cit., s. 457.

²⁴ K. BUCZKOWSKI, M. WOJTASZEK, *Pranie pieniędzy*, Warszawa 2001, s. 199-201.

Szóstą sankcję w postaci grzywny przewiduje ustawodawca w art. 37 a ust. 1 za udaremnianie lub utrudnianie czynności kontrolnych. W gestii GIIF leży uprawnienie do upoważnienia kontrolerów do przeprowadzenia kontroli w instytucjach obowiązanych. Kontrolerom przysługuje ochrona przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych w art. 222-224 oraz 226 Kodeksu karnego. W przypadku odmowy udostępnienia dokumentów czy pomieszczeń w celach kontroli GIIF może ukarać taką instytucję. Za tego rodzaju działania przewidziana jest nawet możliwość podjęcia ścigania karnego. To rozwiązanie jest niezwykle korzystne pod kątem sprawnego przeprowadzenia kontroli czy podmioty zobowiązane odpowiedzialnie wywiązują się z nałożonych nań przez ustawę obowiązków.

Siódmą sankcję także w postaci grzywny przewiduje art. 37a ust. 2 za niedopełnienie obowiązku opracowania procedur wewnętrznych. Opracowanie procedur wewnętrznych wiąże się z wyznaczeniem w instytucji obowiązanej osoby odpowiedzialnej za przekazywanie informacji do GIIF oraz z ustaleniem wewnętrznego programu dotyczącego przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy. Zobligowanie podmiotu zobowiązanego poprzez jego ustalenia wewnętrzne, nakłada nań dodatkowe wymogi rzetelnego gromadzenia i przekazywania danych.

Skutki prawomocnego skazania za przestępstwo popełnione w związku ze złamaniem przepisów ustawy są daleko idące. Oprócz konsekwencji karnych dotyczą również moralnych. Jednym z przykładów świadczących o tym, są notariusze, którzy jako osoby zaufania publicznego na podstawie ustawy z dnia 14.02.1991r. Prawo o notariacie²⁵ wraz ze skazaniem mogą być narażeni na poniesienie dodatkowej odpowiedzialności dyscyplinarnej. Drugi przykład stanowią osoby prowadzące działalność kantorową. Zgodnie z ustawą z dnia 27.07.2002r. Prawo dewizowe²⁶ na osobie prowadzącej działalność kantorową ciąży obowiązek niekaralności za przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Skazanie za przestępstwo z rozdziału 8 omawianej ustawy rodzi skutek w postaci niemożności prowadzenia na nowo działalności kantorowej.

²⁵ Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369.

²⁶ Dz.U. Nr 141, poz. 1178.

V. WNIOSKI *DE LEGE FERENDA*

Podsumowując należy stwierdzić, że po pierwsze tylko systemowe spojrzenie na całość porządku prawnego może ograniczyć powstawanie nieprawidłowości²⁷. Tylko takie podejście może umożliwić ustawodawcy stworzenie systemu prawnego, który nie będzie podatny na korupcję²⁸, a szczególnie przestępstwo prania brudnych pieniędzy. Ocena porządku prawnego czy tworzy ład prawny hamujący powstawanie przestępstwa prania brudnych pieniędzy umożliwi wyeliminowanie wad systemu, ułatwiających jego rozwój. Globalna analiza systemu prawnego pozwoli na podjęcie ostatecznej oceny, która powinna skłonić ustawodawcę do przedsięwzięcia niezbędnych działań, służących likwidowaniu tych jego cech, które sprzyjają takim przestępstwom. Przeanalizowanie porządku prawnego pozwoli na znalezienie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób z rozwiązań prawnych stworzyć system służący wyeliminowaniu przepisów korupcyjnych.

Po drugie skomplikowane i zawiłe procedury prawne powodują nierealność rozwiązań prawnych. Skomplikowane procedury prawne dotyczące jednego stanu prawnego utrudniają rozwiązanie problemu prawnego. Zawiłość procedur prawnych dotyczących określonego przypadku, tak jak w odniesieniu do przestępstwa prania brudnych pieniędzy uniemożliwia całościowe spojrzenie na zagadnienie prawne oraz jego interpretację. To powoduje trudność w analizowaniu przepisów prawnych i ułatwia ich omijanie.

Po trzecie tylko problemowe spojrzenie na całość systemu prawa pozwoli zwrócić uwagę na patologie tkwiące w regulacjach prawnych a tym samym umożliwi walkę z przestępstwem prania brudnych pieniędzy. Określenie przyczyn oraz źródeł powstawania tego przestępstwa powinno skłonić ustawodawcę do opracowania skutecznych metod jego zapobiegania oraz przyczynić się do ograniczenia skali zjawiska.

²⁷ D.A. CHAIKIN, *Money Laundering, An Investigatory Perspective*, «Criminal Law Forum» 2.2/1991, s. 468.

²⁸ P.C. VAN DUYN, H. DE MIRANDA, *The emperor's clothes of disclosure, Hot money and suspect disclosures*, «Crime, Law & Social Change» 31/1999, s. 246.

FIGHTING THE CRIME OF MONEY LAUNDERING IN THE CONTEXT OF LEGAL REGULATIONS

Summary

The goal of the paper is to present legal regulations preventing the crime of money laundering. Legal acts describing the crime of money laundering are the following: act of June 6, 1997 of the Criminal Code; act of November 16, 2000 on preventing the introduction into the financial turnover of property which comes from illegal or unknown sources. Appointing a special financial body called the General Inspector of Financial Information imposes new obligations on financial institutions and provides many criminal sanctions for the violation of regulations. The act concerns financial means and property coming from illegal sources, that is criminal activity, as well as from unknown sources. A systemic look at current legal regulations should make the legislator elaborate on more efficient ways of fighting the crime of money laundering.